

Φίλιππε Κύριε,

Μετὰ χαρᾶς διὰ τὴν ἡμετέραν φιλολογίαν εἶδον ἐκ τῆς ἐπιστολῆς ὑμῶν ὅτι ἐπιχειρεῖτε ἐσαυθὶς τὴν ἔκδοσιν τῆς «*Ποικίλης Στοᾶς*» ἧς τῶς τοσοῦτον εἶχεν ἐπιτύχει καὶ ἐπιδοκιμασθῆ.

Πολλὰ ἔργασίαι, σειρά ἄλλων ἰδιωτικῶν περιστάσεων, οὐδὲ στιγμής δυστυχῶς μοὶ παρέουσι, ἅς νὰ δύναμαι νὰ διαθέσω ἐλευθέρως καὶ κατ' ἀρέσκειαν. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἠναγκάσθην μετὰ λύπης ν' ἀπαντήσω ἀρνητικῶς καὶ εἰς ἐτέρους τῶν κυρίων συναδέλφων ὑμῶν, οἵτινες μ' ἐτίμησαν δι' ὁμοίας προτάσεως. Ἐπειδὴ ὅμως ἐπιμένετε εἰς τὴν ἀγαθὴν ὑμῶν παράκλησιν, ὅπως μετὰσχῶ τῆς συντάξεως τοῦ προσεχοῦς ὀγδοῦ τόμου τῆς «*Ποικίλης Στοᾶς*», καίτοι λίαν πολυάσχολος, πράττω ὅμως τοῦτο, τόσῳ προθυμότερον, καθ' ὅσον τὸ ἔργον ὑμῶν θεωρῶ ὡς ἐν τῶν ἐντελεστέρων τοῦ εἶδους τούτου, μετ' ἐπιμελοῦς ἐκλογῆς καὶ πλείστης ἐπιμελείας ἐκδιδόμενον.

Θεωρῶν ἐγκαυχημά μου νὰ ἴδω ὅσον δῆποτε ἔργον μου, μικρὸν ἢ μέγα, εἰς τὰς σελίδας τοῦ ὑμετέρου ἔργου δημοσιευόμενον, ὑπὸ τὴν ἐπιβρόχην τῶν αἰσθημάτων, ἅτινα μοὶ ἐνέπνευσεν ἡ πανηγυρισθεῖσα ἤδη εἰκοσιπενταετηρίς τοῦ Βασιλέως ἡμῶν, σὰς ἔγραφα οὐδὲν μὲν νέον, ἀλλὰ τινὰς λέξεις περὶ τῆς γενικῆς ἀπόψεως ὑφ' ἣν θεωρῶ τὸ πολιτικὸν στάδιον, ὃ διήνυσεν ἡ Ἑλλάς μέχρι τούδε. Ἐπευχόμενος καὶ πάλιν τὴν αὐτὴν ἐπιτυχίαν εἰς τὸ ὠραῖον ἔργον σας

Διατελῶ μετὰ πάσης ὑπολήψεως

πρόθυμος

Ἀλέξανδρος Ρ. Ραγκαβῆς

Ἐν Ἀθήναις τῇ 26ῃ Νοεμβρίου 1888.

Ἡ ΕΙΚΟΣΙΠΕΝΤΑΕΤΗΡΙΣ ΕΝ ΒΛΕΜΜΑ ΕΙΣ ΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ

ΕΓΓΛΗ καὶ ὑπὲρ τινὰ καὶ ἄλλην ἐπίσημος ἦν ἡ εορτὴ ἡ κατὰ τὸ ἐνεστὼς ἔτος πανηγυρισθεῖσα ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Μεγάλῃ δὲ λέγω αὐτὴν οὐχὶ εἰς τὸ μέγεθος καὶ τὴν πολυτέλειαν τῶν παρασκευῶν ἀφορῶν, ὧν ἄλλοι ἄλλως δύνανται γὰ κρίνωσι τὸ σκόπιμον καὶ τὴν ἐπιτυχίαν, ἀλλὰ διὰ τὸν εἰς πᾶν τὸ ἔθνος περισπούδαστον καὶ ἱερὸν αὐτῆς χαρακτῆρα, ὡς ἀπομνημονεύσεως τὴν ἐπὶ δευτέραν εἰκοσιπενταετηρίδα ἐν ἐλευθερίᾳ καὶ εὐνομίᾳ ἀνάπτυξιν τῆς ἀναβιώσεως Ἑλλάδος. Ἐπὶ τοιαύταις ἀφορμαῖς, πλὴν ἄλλων ἐπιδείξεων, ἀπαγγέλλονται

ἢ γράφονται καὶ λόγοι πανηγυρικοί, τὰ πάντα τεχνηέντως ὑμνοῦντες καὶ μεγαλύνοντες. Ἐγὼ δὲ τοῦτο εἰς τοὺς ἐξ ἐπαγγέλματος ῥήτορας ἐπαφίεις περιορίζομαι ἐνταῦθα εἰς ἤκιστα ἐπιδεικτικὴν καὶ ὄλως περιληπτικὴν ἀναθεώρησιν τῆς ὁδοῦ ἣν ἡ Ἑλλάς ἐσταδιοδρόμησεν ἐπὶ τῶν πεντήκοντα ἐτῶν καὶ ἐπέκεινα τῆς νέας αὐτῆς ὑπάρξεως, καὶ εἰ ἐπίτομον κατὰδείξειν τῶν κυριωτάτων δοκιμασιῶν δι' ὧν διώδυσεν, ἵνα φθάσῃ εἰς τὸ σημεῖον ἐφ' ᾧ ἀγάλλεται σήμερον.

Ἄφ' οὗ ὁ ἄλλοτε ἐκλεκτός τῆς ἱστορίας λαός, ἐπὶ αἰῶνάς ὄλους ἀπὸ δουλείας μεταβάς εἰς δουλείαν, τὸ ὀλέθριον ἀποτέλεσμα τῶν ἐμφυλίων διχονοιῶν, ὑπέκυψε τέλος εἰς τὸν ζυγὸν τῆς ἐξανδραποδίσεως, τὰ νέα ἔθνη υπέλαβον αὐτὸν παντελῶς ἐξαφανισθέντα, καὶ μόνον πλέον ζῶντα ἐν τοῖς ἀθανάτοις αὐτοῦ συγγράμμασιν.

Εἰς δὲ μόνος δὲν ἐφρόνει καὶ δὲν ἠσθάνετο οὕτω, καὶ οὗτος ἦν ὁ λαὸς ὁ ἐλληνικός. Ὁ τράχηλός του ἐπιέζετο ὑπὸ τὸν ζυγόν, ἀλλ' εἰς τὴν καρδίαν του οὐδέποτε εἶχε παύσει ζῶν ὁ ἀρχαῖος Ἕλληνας. Ὁ νεανίας τοῦ ὄχλου, μόνις ἠσθάνετο τὸν βραχίονά του βωννύμενον, ἐξέφευγεν εἰς τὰ ὄρη, τοῦ κλέφτου φέρων τὸ πυροβόλον καὶ τὰ ἀφελῆ ἀλλ' ἐνθουσιῶδη ἄσματα ψάλλον τῶν νέων Τυρταίων ἀνήρχετο εἰς τὰς κορυφὰς ν' ἀναπνεύσῃ αὐραν ἐλευθερίας. Οἱ δὲ τῶν ἀνωτέρων τάξεων παῖδες, διψαλέοι δι' ἀρχαίαν παιδείαν, συνέρρεον σωρηδὸν εἰς τὰ σχολεῖα ἃ ἤγειρεν ὁ πατριωτισμὸς πανταχοῦ ἔνθα λαυθάνων εὕρισκεν ὁπωσοῦν ἀσφαλὲς καταφύγιον. Ἐκεῖ δ' ὑπὸ πεπαιδευμένων καὶ ἐνθουσιωδῶν διδασκάλων καθοδηγούμενοι ἐμουῶντο τῶν προπατόρων τὰ ἀθάνατα ἔργα, καὶ ἐμάνθανον τίνα ἱστορίαν καὶ τίνας ἀρετὰς καθῆκον εἶχον νὰ συνεχίσωσιν.

Ἐνθυμοῦμαι τὴν ἡμέραν καθ' ἣν, ἐν τῷ γυμνασίῳ τοῦ Βουκουρεστίου, ὁ Γ. Γεννάδιος, ἐξηγῶν χωρίον τι τοῦ Πλουτάρχου, μετὰ τινὰς ἀναπτύξεις διέταξε νὰ κλεισθῇ ἡ θύρα τῆς παραδόσεως, καὶ μετὰ τῆς εὐγλωττίας ἐκείνης ἦτις ἐν μεταγενεστέραις μέγαις περιστάσεσι τοῖς πᾶσιν ἐξεδηλώθη καὶ, οὐδὲν τὸ ἐπίπλαστον ἔχουσα, ἔσειε τὰς καρδίας, διότι ἐκ τῆς καρδίας ἐξέρρεεν, ὠμίλησε περὶ τῆς δόξης καὶ τοῦ μεγαλείου τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ περὶ τοῦ καθήκοντος τῶν ἀπογόνων τοῦ ν' ἀναστηλώσωσι διὰ πάσης θυσίας τὴν πατρίδα αὐτῶν εἰς τὴν ἀρχαίαν τῆς εὐκλειαν. Προϊούσα δ' ἡ συγκίνησις του ἐκορυφώθη εἰς δάκρυα, ἃ ἰδὸν βέοντα τὸ ἀκροατήριον ἐξερράγη εἰς ἐνδείξεις ἀκράτου ἐνθουσιασμοῦ.

Συνέκειτο δὲ τὸ ἀκροατήριον ἐκ νέων πολυπληθῶν, ἀρτίων τὴν ἡλι-

κίαν, πλὴν τῶν δύο υἱῶν τοῦ τότε ἡγεμονεύοντος, τῶν τὴν Ἑλλάδα ἐπὶ μακρὸν ὑπηρετησάντων καὶ ἐνταῦθα ἀποβιωσάντων Σκαρλάτου καὶ Δημητρίου Σούτσου καὶ τοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ ἡγεμόνος, Νικολάου Χαρίτου, καὶ πλὴν ἐνὸς βρέφους, ἐμοῦ, πεμπομένων εἰς ταύτην τὴν καὶ εἰς τὸ ἔτος καὶ εἰς τὰς γνώσεις ἡμῶν μὴ ἀντιστοιχοῦσαν τάξιν οὐχὶ ἵνα διδαχθῶμεν κυρίως, ἀλλὰ μᾶλλον ἵνα διὰ τοῦ καλοῦ παραδείγματος καταστῆ γνωστότερον τὸ σχολεῖον καὶ προτραπῶσι καὶ ἄλλοι εἰς φοίτησιν.

Εἶχε δὲ τὸ γυμνάσιον ἐκεῖνο ἰδρυθῆ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ πατρός μου, συναινέσει καὶ προστασίᾳ τοῦ Αὐθέντου, ὅστις ἦν θεὸς του, καὶ εἰς αὐτὸ εἶχον κληθῆ ὡς καθηγηταὶ οἱ πρῶτοι τῶν τότε πεπαιδευμένων, ὁ Βαρδαλάχος, ὁ Γεννάδιος, ὁ Κανέλλος, ὁ Κλεόβουλος, ὅστις καὶ κατὰ πρῶτον ἐκεῖ εἰσήγαγε τὴν ἀλληλοδιδασκτικὴν.

Πλὴν δὲ τοῦ σχολείου, ἐγκατέστησεν ὁ πατήρ μου ἐν Βουκουρεστίῳ καὶ ἑλληνικὸν θέατρον, οὗ πρωταγωνισταὶ ἦσαν οἱ μετὰ ταῦτα ὡς συγγραφεῖς ἢ ὡς ἐπιστήμονες γνωστοὶ γενόμενοι, ὁ Ἀριστέας, ὁ Σωμάκης, ὁ Δρακούλης καὶ ἄλλοι.

Διὰ φιλογενῶν δὲ θυσιῶν ἐπολλαπλασιάζοντο τότε ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον πανταχοῦ τὰ ἐκπαιδευτήρια, ἐν οἷς διεμορφοῦτο τῶν νέων Ἑλλήνων ἡ καρδία καὶ ἡ διάνοια, καὶ προετρεπαινέτο τῆς Ἑλλάδος τὸ μέλλον. Τὴν ταχεῖαν αὐτῆς ἀνάστασιν πάντες προησθάνοντο ἤδη, καὶ τὰ κατ' αὐτὴν ἐν αὐτοῖς τοῖς προδόμοις τῶν ἡγεμόνων παρεσκευάζοντο. Δὲν θὰ λησμονήσω ποτὲ τίνα ἐντύπωσιν ἀπετέλουν εἰς τὴν βρεφικὴν φαντασίαν μου εὐπρεπεῖς φουστανελοφόροι, οἵτινες συνεχῶς εἰς τὴν οἰκίαν ἡμῶν ἐρχόμενοι ἐνεκλείοντο ἐπὶ ὥρας μετὰ τοῦ πατρός μου εἰς τὸ γραφεῖόν του. Ἦσαν δ' οὗτοι ὁ Σάββας καὶ ὁ Γεώργιος ὁ Ὀλύμπιος· διότι ὁ πατήρ μου, καίτοι ἀνεψιὸς καὶ εἰς τῶν πρώτων ὑπουργῶν τοῦ Αὐθέντου Ἀλεξάνδρου Σούτσου, ἦτο συγχρόνως μέλος τῆς φιλικῆς ἐταιρίας, ὡς ἦτο καὶ ὁ ὑπουργὸς τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μολδαβίας Ἰάκωβος ὁ Ρίζος, καὶ ὡς ἦν καὶ αὐτὸς ὁ ἡγεμὼν, Μιχαὴλ ὁ Σούτσος. Πάντες οὗτοι καὶ πλεῖστοι ἄλλοι πατριῶται συνυπηκούοντο μετὰ τοῦ μεγκλοφύχου Ῥήγα τοῦ Φεραίου ἐν Βιέννῃ, καὶ εἶτα, πρὸ τοῦ μαρτυρικοῦ αὐτοῦ θανάτου μὴ δειλιάσαντες, μετὰ τοῦ Καποδιστρίου, τοῦ Ὑψηλάντου, μέχρις οὗ ἤχησε παρὰ τῷ Προύτῳ ἡ σάλπιγξ τῆς ἀναστάσεως, καὶ εἰς τὸν Ἱερὸν λόχον, ἀντάξιον τοῦ ἀρχαίου θηβαϊκοῦ, ἔπεσαν ὁ Δημήτριος, ἀδελφὸς τῶν ποιητῶν Σού-

ττων, ὁ Ἀλέξανδρος Ῥίζος υἱὸς τοῦ Ἰακώβου, καὶ ἄλλα ἥρωικὰ θύματα, ἐγκαινιάσαντα τὴν ἐθνικὴν ἀναγέννησιν.

Καὶ ἐνταῦθα μὲν μόλις ἐξαστράψας ἀπεσβέσθη εὐθὺς σχεδὸν εἰς τὸ αἶμα ὁ ἀστὴρ τῆς ἐθνικῆς παλιγγενεσίας. Ἀλλὰ συγχρόνως, ἐπὶ τῇ εὐλογίᾳ σεπτοῦ ἱεράρχου ἐν Ἀγίᾳ Λαύρα, ἀνέτειλεν ἐκεῖ ἀκτινοβολῶν ὁ ἐν τῷ παρόντι ἔτει μεσουρανῶν ἥλιος τῆς ἐλευθερίας, ὅστις ἐλπίσωμεν ὅτι ἔσται διὰ τὴν Ἑλλάδα εἰς τὸ ἀπώτατον αὐτῆς μέλλον ἄδυτος. Τότε ἔνοπλοι ἠγέρθησαν οἱ πανταχοῦ Ἕλληνας, ἡ ἔνθα τοῦτο τοῖς ἦν ἀδύνατον, ἀφυπνισθεῖσαι αἱ καρδίαι τῶν πρὶν δούλων ἐπάλλοντο ἐν ἐνθουσιασμῷ, καὶ μετὰ τῶν Ἑλλήνων συνανέστη πᾶν τὸ γένος, πάντες οἱ ὁμόδοξοι καὶ ὁμόδουλοι τῆς Ἀνατολῆς, Σέρβοι, Βούλγαροι, Μαυροβούνιοι, καὶ οἱ ἐκ Πελασγῶν Ἀλβανοί, οἱ μὲν ἰσχυρῶς συμπαθοῦντες πρὸς τὴν ἐπανάστασιν, οἱ δὲ καὶ δραμόντες καὶ διακριθέντες εἰς τῶν μαχῶν τὰ πεδία, ὡς ὁ Χατζῆ Χρήστος, ὁ Βάσσης καὶ τόσοι ἄλλοι. Ὁ Μπραθὼν καὶ αἱ Πλαταιαὶ ἀνέζησαν τότε εἰς τὰ Δερβενάκια καὶ ἄλλας μάχας ἐνδόξους, ἡ ἐθελουσία τοῦ Μεσολογίου ἀνεπόλει τὴν τῶν Θερμοπυλῶν, καὶ τὴν Σαλαμίνα διαδέχονται ἡ Ὑδρα, τὰ Ψαρά, καὶ αἱ Σπέτσαι, ἐνθουσιῶσα ἡ Εὐρώπη ἀνεγνώριζεν ἐν τῇ νέᾳ Ἑλλάδι τὴν παλαιάν, καὶ τῆς Βαυαρίας ὁ ἐστεμμένος Τυρταῖος ἔψαλλε τὴν δόξαν τῆς εἰς τὴν βασιλικὴν λύραν του, καὶ ὑπὲρ αὐτῆς ἐπεκαλεῖτο τῆς γῆς τὴν συμπάθειαν.

Οὐχὶ δὲ μόνον κατὰ τὴν ἀνδρείαν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς νοεράς ἀρετὰς ἐδείκνυτο ἡ Ἑλλὰς ἀναζῶσα, καὶ φιλοτιμουμένη νὰ δειχθῇ ἄξια τῆς εὐγενοῦς αὐτῆς καταγωγῆς, ὅτε ὑπ' αὐτὰ τὰ ἐχθρικά πυροβόλα ἡ ἐθνικὴ αὐτῆς συνέλευσις ἐν Ἐπιδαύρῳ ἠσχολεῖτο περὶ νομοθετήματα κανονίζοντα τὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως.

Ἀλλ' ἡ πατριωτικωτάτη προκατάληψις δὲν δύναται ν' ἀρνηθῇ ὅτι τὰς μεγάλας ἀρετὰς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἐπεσκιάζον ἐλαττώματα ἃ πολλὰκις εἰς κίνδυνον αὐτὴν περιήγαγον, καὶ τέλος ἐπήνεγκον αὐτῆς καὶ τὴν καταστροφὴν. Ἦν δὲ τὸ μέγιστον καὶ ὀλεθριώτατον τῶν ἐλαττωμάτων τούτων ἡ διχόνοια, ὑπὸ πατριωτικὸν πρόσχημα ὑπηρετοῦσα τὴν ἰδιοτέλειαν, δημοκρατικοῦς κατ' ἀριστοκρατικῶν καὶ τἀνάπαλιν ἐξεγείρουσα, τὰς πόλεις ἀνατρέπουσα καὶ τὰς πύλας αὐτῶν τοῖς κοινοῖς ἐχθροῖς διανοίγουσα. Ἡ Σπάρτη κατέστρεφε τὰς Ἀθήνας, ἐκείνην αἱ Θῆβαι, ταύτας ἡ Μακεδονία, μέχρις οὐ ἄλλοθηνεῖς, οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ μετ' ἐκείνους ἄλλοι καὶ ἄλλοι ἠμίθωνῃ τὴν κατέβαλον ὑπὸ ζυγὸν ὃν φόβος ἦν ὅτι οὐδέποτε θὰ ἠδύναντο ν' ἀποσεισῇ.

Ὅτε ὁμως ἥρωικῶς συνέτριψεν αὐτὸν ἡ Ἑλλάς, μετὰ τῆς ἀρχαίας ἀρετῆς ἣτις εἰς τοῦτο τὴν ἐπέρρωσε, συνανέστη καὶ ἡ εἰδεχθὴς Ἐρινύς, ἡ πᾶν τὸ εὐγενὲς φθονοῦσα καὶ τὰ ἐνδοξότατα τρόπαια ὑποσκάπτουσα. Καὶ ὕφιστανοτο μὲν τότε ἐν Ἑλλάδι διαφοραὶ τινες δεδικοιολογημέναι· διότι, ὅτε τὸ ἔθνος ἐπάλασε τὴν περὶ τῶν ὄλων, τὴν περὶ ζωῆς καὶ θανάτου πάλην, εὐνόητον ἦν ὅτι ἕκαστος ἐζήτει παρὰ ταῖς μεγάλαις δυνάμεσι σωτῆρα καὶ ἀρρωγὸν κατὰ τὰς ἰδίαις ἑαυτοῦ θεωρίας καὶ πεποιθήσεις, καὶ οὕτω προέκυψαν τὰ τότε διαιρέσαντα λαὸν καὶ πολιτευομένους ἑξωτερικὰ κόμματα. Ἀλλὰ τὰς ἀντιθέτους ταύτας πατριωτικὰς ἐπόψεις ἐξεμεταλλεύοντο συνεχέστατα ἡ ἰδιοτέλεια καὶ ἡ φιλαρχία, καὶ σπαραγμοὶ ἐμφύλιοι, πᾶσαν ἀνατρέποντες τάξιν καὶ πειθαρχίαν, ἔφερον τὴν Ἑλλάδα εἰς τοῦ ὀλέθρου τὸ χεῖλος. Ἐν ᾧ ὁ ἐχθρὸς διέτρεχε καίων τὴν Πελοπόννησον καὶ ἀπειλῶν ἢ ἀποσθέσῃ καὶ τοὺς ἐσχάτους σπινθῆρας τῆς ἐπαναστάσεως, εἰς τοὺς θριαμβευτικούς του ἀλαλαγμοὺς ἀπήντων τὰ ἀλληλοκτόνα πυροβόλα τοῦ Παλαμηδίου καὶ τοῦ Ἰτζκαλέ, καὶ τὸ μέγα ἔργον τῆς ἐθνικῆς ἀναγεννήσεως διέτρεχε τὸν κίνδυνον μέχρις ἔχθους ἢ ἀφανισθῆ, ὅτε Θεὸς ἐκ μηχανῆς, ὁ Κόδριγκτων μετὰ τῶν συμμάχων του ἐπυρπόλησε τὸν αἰγυπτιακὸν στόλον ἐν Ναυαρίνῳ, καὶ ἡ ἡμιθανὴς Ἑλλάς ἰδρῦθη, ἐλάσσω μὲν πολὺ τῶν ἐλπίδων τῆς, ἀλλ' ἐλευθέρα.

Τότε δέ, τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῆς κυροῦσαι, τῇ ἔπεμψαν αἱ δυνάμεις συνετὸν καὶ ἔμπειρον κυβερνήτην, τὸν Καποδίστριαν, ὅστις ἤρξατο μετὰ πάσης δραστηριότητος τάξιν τινὰ ἐπιφέρων εἰς τὸν κοινωτικὸν κυκεῶνα.

Κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν καὶ ἐγὼ πρόσθητος ἀφιχθεὶς εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡσπάζομην μὲν μετ' ἐνθουσιασμοῦ τὴν γῆν τῶν ὀνείρων καὶ τῶν σπουδῶν μου, ἀλλ' ἡ καρδία μου συνεστέλλετο ὅταν ἔβλεπον περίξ μου στεῖρα καὶ ἀκαλλιέργητα τὰ πεδία, ἐρείπια πανταχοῦ ἐπὶ ἐρείπιων, τὰ νέα ἐπὶ τῶν ἀρχαίων σεσωρευμένα καὶ βεβηλοῦντα αὐτά, καὶ τοὺς κατοίκους σπανίους, ῥάκη σύροντας καὶ ἔργου ἐστερημένους. Μετὰ τινα ὁμως ἔτη περιτρέξας τὰ αὐτὰ μέρη δὲν τα ἐγνώρισα.

Ταύτας τὰς χαινούσας πληγὰς ἠγωνίζετο νὰ ἐπουλώσῃ τοῦ Κυβερνήτου ἡ πρόνοια, καὶ ἡ τάξις βαθμηδὸν ἀνεφύετο· νόμοι διερρῦμιζον τὴν διοίκησιν καὶ τὴν δικαιοσύνην, καὶ οἱ γαλλικοὶ κανονισμοί, κατὰ τὴν μετὰφρασιν τοῦ Ῥοδίου, εἰσήγοντο εἰς τὸν στρατὸν, τακτικὸν ἤδη, ὅτε ἀπαίσιον ἐγκλημα κατέρριψεν αὐθις εἰς τὸ βάρβαρον τὴν μόλις σωθεῖσαν Ἑλλάδα. Ξένου τὸν Καποδίστριαν, κατ' ὃ ἐκ Ῥωσσίας

ὀρμώμενον, ὡς ὄργανον ῥωσικῆς ἐπιρροῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὑποβλέποντες καὶ διαβάλλοντες, ὑπεξέκαιον τῶν ἀπλουστέρων τὸν πατριωτισμόν, ἢ ἐθεράπευον τῶν φιλοδόξων τὰς σκευωρίας, ἀπαιτήσεις αὐτοῖς ὑπαγορεύοντες συνταγματικῶν ἐλευθεριῶν. Θύματα δ' αὐτῶν οἱ Μαυρομηχάλοι, ὑπ' ἀλογίστου παραφερόμενοι πατριωτισμοῦ, καὶ ὑπὸ παιζῶνος ἐμπνεόμενοι τοῦ Ἀλεξάνδρου Σούτσου, ἄφρονος μὲν καὶ ἐγκληματικῶς ὑπὸ πολιτικὴν ἔποψιν, οὐδ' ὑπὸ τὴν ποιητικὴν κἂν λόγου τινὸς ἀξίου, ἐδολοφόνησαν τὸν Κυβερνήτην, καὶ τὴν πατρίδα των ἐβύθισαν αὐθις εἰς τὸ χάος ἐξ οὗ μόλις ἀνέκυπτεν.

Ἐνταῦθα ἔληξε τὸ προοίμιον τοῦ μεγάλου δράματος τῆς παλιγγενεσίας, καὶ ὁ ἀνόσιος φόνος συνέτριψε τοὺς βλαστοὺς τῆς ἐπιμελεμένης καλλιιεργείας πρὶν ἢ προφθάσῃ νὰ καρποφορήσῃ· μόνον δὲ κέρδος ὑπῆρξεν ὅτι ἡ γῆ δεχθεῖσα τὰ γόνιμα σπέρματα παρείχεν ἐλπίδα ἐν τῷ μέλλοντι, ὑπ' εὖνους περιστάσεις, νὰ φέρῃ αὐτὰ εἰς βλάστησιν. Ἄλλὰ τότε διεδέχθη ἀμέσως αὐτόν, ὡς ἦν ἐπόμενον, σπυρίαι σπαραγμῶν ἐμφυλιῶν, ἄλλων μὲν τακτομένων ὑπὲρ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ δολοφονηθέντος, ὄν, ἀσυγκρίτως ἐκείνου κατώτερον, ἐξελέξαντο κυρίως διὰ κομματικούς λόγους, ἄλλων δ' ὑψούντων τὴν σημαίαν τοῦ συντάγματος, ὃ πάντες οἱ τῆς μερίδος τχύτης διὰ στόματος εἶχον, χωρὶς οἱ πλεῖστοι νὰ γνωρίζωσι τί ζητοῦσιν.

Οὕτω ἡ Ἑλλὰς διηρέθη αὐθις εἰς δύο ἐχθρὰ στρατόπεδα, καὶ ἐνίκησαν ἐν ὅπλοις οἱ συνταγματικοί. Παρὼν δ' ἤμην μίαν ἡμέραν εἰς συνεδρίασιν τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως τῆς Προνοίας, συγκληθείσης ἵνα νομοθετήσῃ τὸ σύνταγμα, ὅτε εἶδον στρατιώτας ἐκ τῶν φρουρούντων αὐτὴν εἰσπηδήσαντας αἰφνης μεταξὺ ἀγορεύοντος τοῦ Μαυροκορδάτου, ἀρπάσαντάς τινας τῶν πληρεξουσίων ἐκ τῶν θέσεών των, καὶ ἀγδην φέροντάς αὐτοὺς ἐπὶ τῶν ὤμων, ἐν ἄλλοις τὸν γέροντα πρόεδρον Ἀνδρέον τὸν Νοταρᾶν, καὶ ἐγκλείσαντάς αὐτοὺς εἰς ἰδιωτικὰς φυλακάς, προφάσει δῆθεν ἀπαιτήσεως ὀφειλομένων μισθῶν, κατ' ἀλήθειαν δὲ ἐνεργείᾳ μίᾳς τῶν συνταγματικῶν μερίδων κατὰ τῆς ἀντιπάλου.

Ἐκτοτε οἱ ὑπερισχύσαντες συνταγματικοὶ ἔπαυσάν τι ἐνεργοῦντες ἢ δυνάμενοι ὑπὲρ τοῦ συντάγματος, καὶ προέβαινε κορυφουμένη ἡ κατάστασις τῆς ἀναρχίας καὶ τῆς συγχύσεως. Τὸ φρούριον τοῦ Ναυπλίου κατεῖχε καὶ ἐξησφάλιζε φρουρὰ γαλλικὴ, καὶ ἡ ἐξουσία τῆς ἐθνικῆς κυβερνήσεως μόλις ἐξετείνετο ἐκτὸς τῶν πυλῶν τῆς πόλεως, ἧς ἀπέναντι ἐστρατοπέδευον, πολιορκοῦντες αὐτὴν ἐπαναστατικῶς, ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ὁ Καλέργης.

'Αλλ' ὁ Θεός, τὴν ἀναβίωσιν τῆς Ἑλλάδος θεσπίσας, οὐδὲ τότε αὐτὴν ἐγκατέλιπε, καὶ ἡ Εὐρώπη εἰς τὰς ἥρωικὰς θυσίας τοῦ ἐπαναστάντος λαοῦ, ἢ εἰς τὰ σφάλματα ἢ ἐγκλήματα τῶν παρ' αὐτῷ φατριαστῶν ἀποβλέψασα μᾶλλον, καὶ ὡς μέγα τῇ Ἑλλάδι μέλλον προοιωνιζομένη, τὴν ἀνήγειρεν εἰς βασιλείον, καὶ εἰς βασιλέα τῇ ἔδωκε τὸν υἱὸν τοῦ μεγάλου καὶ μουσοπνεύστου φιλέλληνος, τοῦ Λουδοβίκου τῆς Βαυαρίας.

Ἐκ τούτου τοῦ σημείου ἀρχεται τῆς Ἑλλάδος ἡ συνεχὴς καὶ συνεχὴς διοικητικὴ ἀναγέννησις, καὶ εἰς τὸ ἔτος 1888 συμπληροῖ ἐν αἰσίσις οἰωνοῖς τὴν δευτέραν εἰκοσιπενταετηρίδα. Μετὰ τοῦ στέμματος δ' ἐδόθησαν τότε εἰς τὴν Ἑλλάδα, πολύτιμοι αὐτοῦ ἀδάμαντες, καὶ ἡ Ἀττικὴ, ἡ Βοιωτία, ἡ Εὐβοία καὶ τὸ πλεῖστον τῆς Στερεᾶς, πρωτεύουσα δ' αἰ Ἀθῆναι, εἰς ἃς οὕτω ἐδίδετο ἀφορμὴ ν' ἀνακτήσωσι τι τῆς ἀρχαίας των λάμπσεως. Ἐκ τῶν συνοδευόντων δὲ τὸν ἀνήλικον βασιλέα ἀντιβασιλέων καὶ αὐλικῶν ἦσαν τινὲς λίαν ἔμφρονες καὶ πεπαιδευμένοι, ὡς κυρίως ὁ ἔξοχος νομομαθὴς Μάουρερ· ἀλλ' οὐδεὶς, πλὴν τοῦ συνταγματάρχου Ἐϊδεκ, εἶχε γνῶσιν τῶν κατὰ τὴν Ἑλλάδα.

Πρῶτον δ' ἐγένετο λάθος, ὅτι οἱ νέοι κυβερνῆται ἤλθον, ὡς ἐκστρατεύοντες, μεθ' ὄλου στρατοῦ Βαυαρῶν, εἰς ὃν κατεδαπανήθη μέγα μέρος τοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα χορηγηθέντος δανείου τῶν ἐξήκοντα ἑκατομμυρίων, καὶ ὅστις ἔβλαψε μᾶλλον ἢ ὅτι ὑψώσε τὸ γόνητρον τῆς νέας ἀρχῆς, διότι, ἐξ ἀπειρίας τῆς χώρας, τὰ ἀποσπάσματα αὐτῆς ἠττήθησαν ὑπὸ τοῦ ἐν Μάνη στασιαστοῦ, ἐν ᾧ ἡ προσαγωγὴ τινῶν μόνον ἐμπειρῶν ἀξιωματικῶν, πρὸς ἐκγύμνασιν τοῦ ἤδη ὑφισταμένου τακτικοῦ στρατοῦ τῆς Ἑλλάδος, καὶ ὀλιγοδάπανος θὰ ἦτον καὶ ἀσυγκρίτως χρησιμωτέρα.

Δεύτερον λάθος, οὐχὶ τοῦ πρώτου μικρότερον, ἦν ὅτι ἡ ἀντιβασιλεία ἐκόμισε μεθ' ἑαυτῆς, πλὴν τινῶν ἀνδρῶν διακεκριμένων καὶ συντελεσάντων εἰς τὴν ῥύθμισιν τῆς διοικητικῆς μηχανῆς, καὶ ὄλον ὄμιλον παντὸς προσόντος ἐστερημένων θεσιθρῶν, οὔτινες ἐπόμενον ἦτο νὰ ἐξεγείρωσι τὴν ἀγανάκτησιν καὶ ζηλοτυπίαν τῶν ἐγχωρίων, ὧν κατελάμβανον τὰς θέσεις ἀνευ λόγου ἢ δικαίωματος.

Τὸ δὲ μέγιστον, οὐχὶ πλέον λάθος ἀλλὰ καὶ ἐγκλημα δυνάμενον νὰ κληθῆ, ἦν ὅτι ἡ ἀντιβασιλεία αὕτη ἢ ἐλθοῦσα νὰ συνετίσῃ τὸν ἐλληνικὸν λαὸν κατὰ τῶν διαιρέσεων τοῦ φατριασμοῦ, ἃς ἐδύνατο μέχρι τινὸς νὰ δικαιολογήσῃ ἢ ἐπὶ αἰῶνας δουλεία, μόλις ἀφιχθεῖσα

διεσπάρθη αὐτὴ εἰς δύο ἀντίπαλα κόμματα, ὀλέθριον παράδειγμα δίδοντα καὶ ἐξουδετεροῦντα τὰς ἐνεργείας τῆς, μέχρις οὗ, παρεμβὰς ὁ βασιλεὺς τῆς Βαυαρίας ἐδικαίωσε δυστυχῶς τὸν Ἄρμανσπέργ, ἀνακαλέσας τοὺς συναδέλφους του, οἵτινες ἦσαν πολὺ ἀνώτεροί του κατὰ τὰς γνώσεις καὶ τὴν ἱκανότητα.

Ἄλλ' ὀλίγον ἀφ' οὗ ἐνηλικιώθη ὁ βασιλεὺς Ὅθων ἀπέπεμψε καὶ τὸν ὡς ἀρχιγραμματέα τῶς μείναντα κόμητα Ἄρμανσπέργ, καὶ τὸν βαυαρικὸν στρατὸν, καὶ τοὺς πλείστους τῶν περιττῶν Βαυαρῶν, καὶ περιεστοιχίσθη ὑφ' Ἑλλήνων, οὓς ἐπεμελεῖτο νὰ ἐκλέγῃ μεταξὺ τῶν διαπρεπόντων ἐπὶ γνώσεσι, συνέσει καὶ ἀρετῇ. Διὰ τούτων ἐν τάξει ὀργανίζετο ἡ διοίκησις, κατηρτίζοντο τὰ δικαστήρια, καὶ ἡ παιδεία, παρὰ τὴν γνώμην καὶ τὴν πεποίθησιν οὐ μόνον τοῦ κόμητος Ἄρμανσπέργ, ἀλλὰ καὶ τινων ἐκ τῶν ἡμετέρων, ὡς τοῦ μακαρίτου Μανούση, ἔλαβε τὸ εὐκλεές αὐτὸ κορῶφωμα τὸ Πανἐπιστημεῖον.

Ἄλλὰ καὶ ἐκεῖ, ὡς πανταχοῦ καὶ πάντοτε, τοῖς πολιτευομένοις ἀντετάττοντο ἀντιπολιτευόμενοι, τοῖς κεκτημένοις οἱ ποθοῦντες, καὶ ὡς πρόφασιν ἔλαβον οὗτοι τὸ σύνταγμα, καὶ ὡς ἀρρωγούς τοὺς ὑπὲρ αὐτοῦ εἰλικρινῆ πεποίθησιν ἔχοντας. Ὡς πρὸς τοῦτο ὅμως ὁ βασιλεὺς Ὅθων ἄλλως ἐφρόνει, οὐχὶ ἐκ φιλαρχίας ἢ ἄλλων ἰδιοτελῶν συμπερόντων, ἀλλ' ἐξ εἰλικρινοῦς καὶ εὐσυνειδήτου μερίμνης ὑπὲρ τοῦ λαοῦ ὧν ἡ τύχη τῷ ἐνεπιστεύθη· διότι γνώμης ἦν ὅτι ὁ διοικητικὸς τοῦ ἔθνους ὀργανισμὸς, μέχρι τῆς ἐντελοῦς αὐτοῦ ἐραιζώσεως, δὲν ἔπρεπε νὰ ταλαντεύηται ὑπὸ ἀτομικᾶς ἐπιρροᾶς, μὴ παρεχούσας πάντοτε ἐγγύησιν πείρας, συνέσεως καὶ ἀνιδιοτελείας.

Ἄλλ' ὁσημέραι ἀπικιτητικώτερα ἀπέβαιναν ὑπὲρ τοῦ συντάγματος ἡ κοινὴ γνώμη, ὑπεκκαιομένη συγχρόνως ὑπὸ τῶν θεωρητικῶν συνταγματικῶν, καὶ ὑπὸ τῶν τὸ σύνθημα τοῦ συντάγματος ὡς ἀφορμὴν λαμβανόντων ἀνατροπῶν αἵτινες τοῖς ἐσύμφερον. Ὁ βασιλεὺς δὲν ἡμβλυώπει πρὸς ταῦτα· ἀλλὰ δύο τινά, μία ἀρετὴ καὶ ἐν φυσικὸν αὐτοῦ ἐλάττωμα, τὸν ἐκώλυον νὰ προβῇ εἰς ἐνεργεῖαν οἷαν δῆποτε. Ἡ μὲν ἦν ἡ ἐπίμονος ἀρνησίς του ὅ,τι δῆποτε νὰ πράξῃ μὴ συναδὸν πρὸς τὴν συνειδήσιν του καὶ πρὸς ὅ,τι ἐθεώρει τῷ τόπῳ συμφέρον, τὸ δὲ ἦν ἡ βραδύτης αὐτοῦ περὶ τὸ σκέπτεσθαι καὶ ἀποφασίζεῖν, προερχομένη ἐκ τῆς τάσεως ἦν εἶχε τοῦ ν' ἀναλύῃ, συνδυάζῃ, σταθμίζῃ τὰ διδόμενα ἐκάστης σκέψεως πρὶν ἢ ἐξαγάγῃ τὸ λογικὸν αὐτῆς συμπέρασμα. Ὅρθῶς μὲν εἶπεν ὁ ἀρχαῖος ὅτι οἱ λαοὶ ἔσονται εὐτυχεῖς ὅταν οἱ φιλόσοφοι ἔσονται βασιλεῖς καὶ οἱ βασιλεῖς φιλόσοφοι· ἀλλὰ τοῦτο

μέχρις ὁρίων, οὐχὶ δ' εἰς βαθμὸν ὥστε ἡ λογικὴ ἀνάλυσις νὰ ματαιοῖ τὴν δραστήριον πράξιν, ν' ἀφίνη νὰ παρέρχηται ἀσκοπῶς ἡ τῆς ἐνεργείας στιγμή. Ὁ βασιλεὺς Ὅθων εἶχε καρδίαν βασιλικήν, ἀλλὰ διανοίαν καθηγητοῦ τῆς φιλοσοφίας.

Ἐξ Ἀγγλίας ἐλθὼν τότε ὁ Ἄλ. Μαυροκορδάτος παρέστησεν εἰς τὸν βασιλέα τῶν πραγμάτων τὴν θέσιν, καὶ ὅτι ἵνα προλάβῃ ἀπειλοῦντας κινδύνους ἀναγκασίον θὰ ἦτο νὰ νομοθετήσῃ ἐξ ἰδίης πρωτοβουλίας βουλήν οὐδαμῶς μὲν ἐπεμβαίνουσαν εἰς τὰ διοικητικὰ, ἀλλὰ τὰ οἰκονομικὰ μετὰ τῆς κυβερνήσεως συνδιευθετοῦσαν καὶ τοῦτο τόσον μᾶλλον καθ' ὅσον καὶ δικαίαι καὶ εὐλογος ἦν ἡ ἀξίωσις τοῦ ἔθνους τοῦ νὰ γνωρίζῃ διατι καὶ πόσον φορολογεῖται καὶ ποῦ καὶ πῶς δαπανᾷ.

Ὁ βασιλεὺς ἀνεγνώρισε τὴν ὀρθότητα τῆς δοθείσης αὐτῷ συμβουλῆς, καὶ οὐδὲν εἶχεν εἰς αὐτὴν ν' ἀντιτάξῃ. Ἄλλ' ἤθελε νὰ σταθμίσῃ πάντα τὰ ὑπὲρ καὶ τὰ κατὰ, νὰ συνδυάσῃ πάσας τὰς λεπτομερείας. Ἦθελε νὰ σκεφθῇ καὶ τόσον ἐσκέφθη, ὥστε πρὶν ἢ φθάσῃ εἰς συμπέρασμα, οἱ συμφέρον ἔχοντες εἰς βιαιάν ἀνατροπὴν προλαβόντες προὐκάλεσαν τὴν τρίτην Σεπτεμβρίου, καὶ ὁ στρατός, οὐ πειθαρχία ἐστὶ τὸ πρῶτον καθῆκον, ἐπολιόρκησε τὰ ἀνάκτορα, καὶ ἐπέβαλε τὴν σύγκλησιν συνελεύσεως πρὸς ψήφισιν συντάγματος πολὺ ὑπερεξέχοντος τῶν ὁρίων ἐκείνου ὃ εὐγνωμόνως θὰ ἐδέχετο τὸ ἔθνος ἂν ἀφ' ἐαυτοῦ τὸ εἶχε δώσει ὁ βασιλεὺς.

Ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις ὅμως, συνεργεῖα καὶ τοῦ βασιλέως, φρονίμως ἐμερίμνησε περὶ ψηφίσεως πολιτεύματος ἐλευθερίου μὲν, ἀλλὰ μὴ ὑπερακοντίζοντος τὰ ὅρια ἐν οἷς ἔγκειται ἡ σωτηρία τῶν πόλεων, καὶ περίπου εἰς τὰς βάσεις στηριζομένου τὰς παραδεδεγμένας παρὰ πᾶσι τοῖς εὐνομούμενοις λαοῖς· τὸ δὲ πολίτευμα τοῦτο ἐνήργει ἔκτοτε ἀπροσκόπτως. Ὡς πρὸς τὰς ἐκλογὰς δὲ τῶν βουλευτῶν, ἀληθῶς μὲν ἐφρόνει ὁ βασιλεὺς, καὶ μαλιστα ἡ βασίλισσα, ὅτι καὶ οἱ κομματάρχαι, εἴτε εἰς τὴν ἀντιπολίτευσιν εἴτε εἰς τὴν κυβέρνησιν ἀνήκοντες, ἐπεμβαίνουσι πρὸς ἴδιον συμφέρον, οὕτω καὶ ἡ κυβέρνησις πρέπει νὰ ἐπεμβαίη πρὸς δημόσιον ὄφελος, ἵνα ἔρχωνται εἰς τὴν βουλήν, τὴν ἔχουσιν εἰς χεῖράς τῆς τὰς τύχας τοῦ τόπου, οἱ ἐντιμότεροι πολῖται καὶ οἱ συνετώτατοι, ἀποκλειομένων τῶν δυναμένων νὰ βλάπτωσι διὰ τῆς ἠθικῆς των διαφθορᾶς. Ἄλλ' ὅτε ποτέ, ἐπὶ παρατηρήσεσιν αἵτινες τοῖς ἐγένοντο, οἱ βασιλεῖς πεισθέντες περὶ τοῦ ἀτόπου τῆς τοιαύτης αὐτῶν θεωρίας, ἀπήτησαν αὐστηρῶς παρὰ τῶν ὑπουργῶν τὴν ἀποχὴν

Εὐρώπης. Ὅσοι εἶχον τὴν τύχην νὰ γνωρίσωσιν ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὸν τότε μὲν βασιλόπαιδα, νῦν δὲ βασιλέα, τῆς Δανίας.

Τὴν ἐκλογὴν ταύτην τοῦ βασιλέως ἡ Ἑλλάς πᾶσα ἠσπάζθη μετ' ἐνθουσιασμοῦ, δι' αὐτὸ ἤδη τοῦτο διότι ἦν ἐκλογὴ βασιλέως, καὶ πρὶν ἤδη λάβῃ πείραν τῶν ἀρετῶν του ἅς μετὰ ταῦτα ἐγνώρισε, πρὶν δυνήθῃ νὰ ὀνειρευθῇ ὅτι πρὸς τῷ σεβαστῷ καὶ ἔμφρονι βασιλεῖ θὰ ἐκάθητο ποτὲ ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀνίσσασα, θάλλων βλαστὸς μιᾶς τῶν κραταιοτάτων ἡγεμονικῶν τοῦ κόσμου ριζῶν, πεπρικοισμένη διὰ πάσης χάριτος καὶ διὰ παντὸς τῆς καρδίας πλούτου, καὶ ὅτι τοῦ θρόνου τὰς βαθυμίδας θὰ ἐκόσμου βασιλικοὶ γόνοι τὸ μέλλον ἀσφαλίζοντες τῆς πκτρίδος, διὰ πολυτίμων δεσμῶν αὐτὴν εἰς τὰς ἰσχυροτάτας δυνάμεις προσδέοντες καὶ ζῶντες οἰωνοὶ διαρκοῦς καὶ μονίμου προόδου.

Ἴσως ὑπῆρχον οἱ προτιμῶντες νὰ μένωσιν εἰς χεῖρας τῶν αἰ ἡνίκαι τοῦ κράτους, καίτοι φέροντες αὐτὸ κατὰ κρημνῶν ἄλλ' ἀπέναντι τῆς ὁμοθυμοῦ ἐθνικῆς γνώμης οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ ἐκστομίση τοιαύτην ἀσέβειαν.

Προσέτι δ' ἔφερον ὁ νέος ἡγεμὼν καὶ βασιλικὴν φερνὴν, τὰς Ἰονίους νήσους, ὧν πρὸ ἐτῶν μὲν ἐμελέτα ὁ Γλάδστων τὴν παραχώρησιν, ὡς εἶχεν εἰπῆ εἰς ἕνα τῶν τότε πολιτευομένων Ἑλλήνων, ἅς ὅμως μετὰ τοῦ νέου τῶν βασιλέως ἠτύχησε τέλος νὰ περιβάλῃ εἰς τὴν μητρικὴν ἀγκάλην τῆς ἡ Ἑλλάς, ἀφ' οὗ ὑπὸ ξένου δυναστείας εἶχον κινδυνεύσει καὶ αὐτὴν τὴν γλώσσάν των ν' ἀπολέσωσι, τὴν ἑλληνικὴν, ἀλλὰ θερμῶς φλέγουσαν διατηρήσασαι σχεδὸν μόνην τῶν τὴν καρδίαν.

Ἄλλ' ὡς πᾶν νόμισμα, εἶχε καὶ τὸ διὰ τὴν Ἑλλάδα πολύτιμον τοῦτο τὸ ἔμπαλιν αὐτοῦ. Ὁ μετὰ τοῦ νεαροῦ βασιλέως συναποσταλεῖς ἀντιβασιλεὺς Κόμης Σπόννεκ ἦν ἀνὴρ ἐντίμου μὲν χαρακτῆρος καὶ ἀνιδιοτελής, ἀλλὰ πολιτικῆς πείρας ἐστερημένος, καὶ τῶν περιστάσεων τῆς Ἑλλάδος οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην ἔχων γνῶσιν, ὅπερ οὐδ' αὐτὸς ἠρνήθη ἐν τοῖς μετέπειτα χρόνοις.

Ὅτε ἤλθεν ἐνεφορεῖτο ὑπ' ἀρχῶν καθ' ἑαυτὰς ὑγιεινῶν καὶ εὐγενῶν θέλων, κατὰ τοὺς πόθους καὶ τοῦ νέου ἡγεμόνος ὃν ἐπετρόπευε, νὰ περιστοιχίσῃ τὸν θρόνον ὑπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ λαοῦ. Ἄλλ' ἐξ ἀπειρίας, καὶ προσέτι ἐξ ἐντελοῦς ἀγνοίας τῶν τότε ἐν Ἑλλάδι συμβαινόντων, περιέπεσεν ἀπὸ τοῦ πρώτου του βήματος εἰς σφάλμα, οὗ ὅτε δὲν ἦτο πλέον καιρὸς, συνείδε τὰς συνεπειὰς μεταμελούμενος, ὡς ἐν τῇ εὐθύτητι τοῦ χαρακτῆρός του πρὸ τοῦ θανάτου εἶχε τὴν εἰλικρίνειαν νὰ ὁμολογήσῃ. Τὴν τότε ἐδρεύουσιν ἐθνικὴν συνέλευσιν ἀνε-

γνώρισεν ὡς τὴν ἀνωτάτην νομοθετικὴν ἀρχήν, ὡς ἀνωτέραν ἐπομέ-
 νως καὶ τῆς βασιλείας, καθὸ διερμηνέα τῆς γενικῆς τοῦ ἔθνους θε-
 λήσεως, μὴ ἀναλογισθεῖς ἢ ἀγνοῶν τὴν ἐκ συνωμοσίας καὶ στάσεως
 καταγωγὴν αὐτῆς, καὶ τὴν φύσιν αὐτῆς, συνισταμένης οὐχὶ ἐκ τῶν
 ἀληθῶν ἐντολοδόχων τοῦ ἔθνους, ἀλλ' ἐκ τῶν ὀπαδῶν τῆς ἐν ὄπλοις
 θριαμβευσάσης μερίδος, οἵτινες, ὡς οὐ σπάνια καὶ γνωστὰ ὑπῆρχον
 παραδείγματα, τοὺς δι' ἀναμφισβητήτου πλειονοψηφίας ἐκλεγομένους
 ἀπέβαλλον αὐθαίρετως καὶ ἄνευ οὐχὶ λόγου, ἀλλ' οὐδὲ κἂν προφά-
 σεως. Τοιοῦτο περίφραγμα θεῖς περὶ τὸν θρόνον ὁ κ. Σπόννεκ, οὐ μόν-
 ον δὲν τον περιστοίχιζε διὰ τοῦ λαοῦ, ὡς ἐνόμιζεν, ἀλλ' ἐξ ἐναν-
 τίας ἀπεμάκρυνε τὸν λαόν, παραδεχθεὶς τὸ παρανόμως ὑψωθὲν μεσό-
 τοιχον μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς βασιλείας.

Παντοδύναμος οὕτω ἢ συνέλευσις ἐψήφισε πολίτευμα συμφορώτα-
 τον μὲν εἰς τοὺς ἐν αὐτῇ ἰσχύοντας, διότι ἐξησφάλιζεν εἰς χεῖρας τῶν
 ἀπόλυτον τὴν ἐξουσίαν ἣν εἶχον κατακτῆσαι ἐν τῇ διοικήσει, ἀλλ'
 ὅποιον οὐδ' ἐν τῇ μάλλον ἀκράτῳ δημοκρατίᾳ ἤθελε θεωρηθῆ ἄσπα-
 στὸν καὶ ἀκίνδυνον, καὶ ἐστερημένον τῶν ἐγγυήσεων ἅς πάντες οἱ
 νομοθέται, ἀπὸ Σόλωνος μέχρι σήμερον, κηρύττουσιν ἀναποφεύκτους
 διὰ τὴν ἰσορροπίαν καὶ τὴν στερεότητα τῶν πολιτειῶν. Μία βουλή,
 διάδοχος τῆς ψηφισάσης τὸ σύνταγμα, καὶ ὑπὸ τὴν ἐπιτροπὴν τῶν ἐν
 αὐτῇ ἰσχυρῶν ἐκλεχθεῖσα, παρελάμβανε πᾶσαν τῆς ἐξουσίας τὴν πα-
 ρακαταθήκην.

Οὕτω συνταχθὲν τὸ πολίτευμα ὁ κ. Σπόννεκ οὐδεμίαν εὐρεν ἔν-
 στασιν ἵνα τὸ ἐπικυρώσῃ, καὶ κατήγγησεν αὐτὸς μάλιστα τὸ ὑπὸ τῆς
 συνελεύσεως μὴ ἀποκρουσθὲν συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας, νομίζων
 ὅτι οὕτω αὐξάνει τοῦ θρόνου τὴν δημοτικότητα. Εἰς τὸ πολίτευμα
 δὲ τοῦτο, οὕτω ἔχον, ὠρίσθη ἐνηλικιωθεὶς καὶ ὁ βασιλεὺς.

Ἔτι πολλάκις ἐκ τῆς ὑψηλῆς περιωπῆς ἐφ' ἧς ἐπικαθῆται διέ-
 βλεπεν ὁ ἀνώτατος ἀρχων τὰς σπουδαίας ἐλλείψεις αὐτοῦ καὶ τὰ
 ἐλαττώματα, ματαιοῦντα πολλάκις τὰς μάλλον φιλολάους προθέσεις
 του, οὐδεὶς θέλει βεβαίως ἀμφισβητήσῃ· ἀλλ' ὁ βασιλεὺς ὤμοσε,
 καὶ τὸν ὄρκον του, ὃν ἡ ἱπποτικὴ του καρδίᾳ θεωρεῖ θεσμὸν ἱερόν,
 τηρεῖ ἔκτοτε πιστῶς καὶ μέχρι κεραίας. Τοῦτο δ' ἔχει καὶ ὑπὸ πα-
 τριωτικὴν ἔποψιν τὸ μέγιστον πλεονέκτημα, ὅτι ἂν καὶ οὐ σπανίως
 ἐξουδετεροῖ καὶ παρακωλύει τὰ εἰς τὰ πρόσω βήματα, ἀπαλλάττει
 ὅμως συγχρόνως τῆς ὀπισθοχωρήσεως, καὶ σώζει τὴν Ἑλλάδα τῶν
 ἀνατροπῶν, ὧν ἐκάστη πολλῶν ἐτῶν προόδους ἐξουδετεροῖ, καὶ δύ-

ναται νὰ ἐπιφέρῃ τὴν ἐσχάτην καταστροφὴν. Ὑφ' ἑτέρους οἰωνοὺς καὶ ἐπὶ μᾶλλον ἀκωλύτου τῆς βασιλικῆς ἐνεργείας ἠδύνατο ἴσως πλείονας καὶ ἀξιολογωτέρους νὰ παραγάγῃ καρποὺς ἢ ἐθνικὴ πρόοδος. Ἡγεμὼν φιλόδοξος, ἔστω καὶ ὑπὸ τὴν εὐγενεστάτην σημασίαν τῆς λέξεως, εἰς ταύτην ἴσως τὴν ὁδὸν θὰ ἐτρέπετο, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι τοῦ νὰ συνδοξασθῇ μετὰ τοῦ λαοῦ του· ἀλλὰ πατριωτικῶς αἰσθάνεται ὁ ἡγεμὼν ὁ ὑπὲρ πᾶν ζήτημα φιλοτιμίας τὸ τῆς σωτηρίας τοῦ ἔθνους τιθέμενος.

Παρ' ἡμῖν δ' ὑπάρχει καὶ τις ἐνέργεια τοῦ ὑπερτάτου ἀρχοντος ἀγαθοεργός, καὶ μὴ ὑποκειμένη εἰς κωλύοντας περιορισμοὺς. Αὕτη δ' ἐστὶν ἡ ἀπορρέουσα ἐκ τοῦ ἀτομικοῦ αὐτοῦ χαρακτῆρος, καὶ ἐκ τῆς ἀγάπης καὶ ὑπολήψεως ἦν εἰς συνεχεῖς καὶ ἀνεπισήμους συνεντευξεις ἐμπνέει πρὸς τοὺς διέποντας τὰς τύχας τῆς γῆς, καὶ ἐπισπᾶ ἐμμέσως καὶ ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος. Εἰς ταύτην ὀφείλεται ἡ αὐξησις τῆς ἐλληνικῆς χώρας καθ' ἣν ἐποχὴν ἡ Ἑλλάς οὐδὲν ἔπραξεν ἵνα εἰς τοῦτο συντελέσῃ, ἀλλὰ καθ' ἣν ἐποχὴν ἠδύνατο καὶ ὤφειλε, περὶ τῶν ὄλων ἀγῶνος διεξαγομένου ἐν τῇ Ἀνατολῇ, σὺν Ἀθηναῖς καὶ χεῖρα κινεῖν, ἥτοι νὰ δειχθῇ συγχρόνως δραστηρία καὶ συνετή, οὐδέτερον τούτων ἔπραξεν, ἀλλ' ἔμεινεν ἐν ἀσυνέτῳ ἀργίᾳ, ἰσοροπούτων ἐν τῇ κυβερνήσει τῶν ἀντιθέτων κομμάτων, ὡς ἂν περὶ αὐτῶν ἐπρόκειτο. Ὅστε βεβαίως εἰς τὸ πολιτικὸν μέρος ὃ διεδραμάτισε τότε ἡ Ἑλλάς δὲν ὀφείλεται ἡ εὐμένεια ἦν ὅπως δῆποτε κατ' ἐκείνας τὰς περιστάσεις ἐπεδείξατο αὐτῇ ἡ Εὐρώπη.

Προσέτι δ' εἰς τὰς ἀτομικὰς ταύτας συμπαθείας ὀφείλονται καὶ οἱ πολῦτιμοι συγγενικοὶ δεσμοί, οἵτινες μέλλουσι νὰ συνάψωσι τὴν Ἑλλάδα μετὰ τῶν ἐνδοξοτάτων καὶ ἰσχυροτάτων ἡγεμονικῶν τῆς Εὐρώπης οἰκῶν, καὶ δύνανται νὰ γείνωσι πάροχοι εἰς αὐτὴν πολλῶν καὶ μεγάλων ὠφελειῶν.

Ἐκφράζομαι δ' οὕτω δυνητικῶς, διότι οὐδόλως εἰμι ἐκ τῶν φρονούντων ὅτι συγγενικαὶ σχέσεις, ὅσον μεγάλα καὶ ἐπίσημοι καὶ ἂν ᾧσιν, ἀρκοῦσιν ἵνα ἐξασφαλίσωσιν εἰς τὰ ἔθνη περισπούδαστα ὠφελήματα. Οἱ ἡγεμόνες ὀφείλουσι ν' ἀφορῶσιν εἰς τὰ συμφέροντα τῶν λαῶν αὐτῶν, οὐχὶ εἰς τὰ τῶν συγγενῶν των. Κεφάλαιον σπουδαῖον ἔσται ἀναμφισβητήτως ἡ τῶν μεγάλων πρὸς ἡμᾶς εὐμένεια· ἀλλὰ μόνη αὐτῇ ἔσται ἄγονος, καὶ δύναται ν' ἀντιπαρέλθῃ ἄνευ καρποῦ, ἂν ἡμεῖς δὲν τὴν διατηρῶμεν, δεικνύμενοι αὐτῆς ἄξιοι, καὶ χρήσιμος παράγων τῆς εὐρωπαϊκῆς δραστηριότητος δι' ἐσωτερικῆς προόδου καὶ

